

ANDREI ȚURCANU: VERTICALITATEA DEMERSULUI PUBLICISTIC

Dr. hab. Alexandru BURLACU

Apariția în prestigioasa colecție „Opera omnia” a editurii „TipoMoldova” a antologiei lui Andrei Țurcanu „Interior în roșu aprins”, Iași, 2012, (506 p.) este un bun prilej să ne aplecăm încă o dată asupra creației polifonice și, cu trecerea anilor, tot mai incitantă a acestui „poet uriaș” (vorba lui Adrian Dinu Rachieru) și publicist redutabil. Titlul, neobișnuit și sugestiv, era anunțat în 1983 de regretatul Gh. Malarciuc în prefața la prima carte de critică a lui Andrei Țurcanu, „Martor ocular”. Dar culegerea de versuri semnalată va apare abia în 1988 și se va numi „Cămașa lui Nessos”. După „Cămașa lui Nessos” a urmat o bogată activitate politică, dublată, în paralel, de volume de critică literară, eseuri și poezie, definitorii pentru constituirea unei biografii literare fascinante: „Bunul simț” (1996), „Sabatul sau noaptea vrăjitoarelor politicii moldovenești” (2000), „Elegii pentru mintea cea de pe urmă” (2000), „Destin întors” (2005), „Iisus prin miriști” (2006), „Estuar” (2008), „Plânsul centaurului” (2008).

Am vrea mai întâi să facem o remarcă de ordin general. Orice gen ar profesa Andrei Țurcanu, dincolo de ardența unui temperament total angajat în ceea ce scrie și de un spirit analitic, lucid și tăios, în toate se resimte puternic consecvența unei concepții civice de ansamblu și o constantă intransigență și verticalitate morală. În aceste calități definitorii el continuă în literatură, credem noi, tradiția unui Vasile Coroban, despre care, de altfel a și scris un studiu, „Vasile Coroban – un justițiar într-o lume a arbitrarului”, și poezia antologică „Moșneagul”. Semnificativ e, dincolo de caracteristicile precise și memorabile ale redutabilului luptător și spirit inconformist, accentul pus pe acțiunea sa civică justițiară, pe efortul tenace de readucere a literaturii (și numai!) în albia firească a lucrurilor, pe miza acestuia pe adevăratele valori și esențe ale neamului („a păstrat rădăcinile sfinte”). E un „program” de angajament literar și luări de atitudine tranșante, pe care îl descoperim și în ceea ce scrie Andrei Țurcanu, fie că e vorba de poezie, de critică literară sau de publicistică. Tot aici se cade să mai adăugăm și faptul că intervențiile sale, lirice, critice sau jurnalistice, au întotdeauna proba unui adevăr fundamental. Nu

ține false, cu efect de moment caută el, și nu împușcături (spectaculoase) cu tunul în vrăbii sunt poeziile, articolele sale de critică literară sau de analiză a proceselor politice din Republica Moldova. Autorul surprinde mereu problemele realităților noastre în punctele lor nevralgice, merge direct, cu precizia bisturiului chirurgical, la rădăcina răului social, politic sau... literar. De altfel, o delimitare a acestora în segmente deosebite de realitate nici nu se prea face în creația sa. Literatura, inclusiv poezia pe care o scrie, ca și politica ori ca alte genuri de activitate umană, socială, toate converg în scrisul lui Andrei Țurcanu spre un sens adânc de destin istoric comun, de adevăr care ne privește pe toți, pe cei de ieri și de azi, dar mai ales pe cei de mâine. Demersul publicistic al acestei opere, în care colcăie o mare durere colectivă, este unul de verticalitate și de adâncime, nu ține de autosuficiență și reclamă ieftină. El nu caută să zgândăre orgolii și să gâdile vanități, nu menajează cu ipocrizie și nu trece cu vederea nimic și pe nimeni, fiind un autor care refuză cu îndărătnicie să stea sprijinit cum spune chiar dânsul „în coada oii” și să plângă „în găleata cu lapte”. Creația sa nu se limitează la ridicole lamentații, la interminabile oh-uri și ah-uri fără obiect și fără adresă, care ar putea să sensibilizeze un cititor mai de suprafață, dar să lase într-o parte maladiile endemice ale realităților noastre și, mai ales, adevăratele lor cauze. „Și veți cunoaște adevărul, iar adevărul vă va face liberi”. Acest citat din Evanghelia lui Ioan, pus în fruntea „Sabatului”, este concludent prin mesajul său de program al unei opere întregi. Caracteristic în același sens este și poemul-autoportret „Andrei Țurcanu”, din care am să citez câteva versuri:

În fond, cine este el și care-i sunt meritele,
dacă singur nu-și arogă niciunul?

Printre merituozii, marii patrioți ai acestei fășii de pământ,

gata oricând să-și rostească de la orice tribună discursul de jertfă,

nu se vede (și nici el, personal, nu se recunoaște);

nu este nici sfânt, e plin de păcate,

și, dacă nu ar avea obligațiuni sociale, în genunchi s-ar duce

până la Sfântul Mormânt,

pentru liniștirea sufletului și apropierea de Domnul, firește,

nu ca să ia vreo medalie.

Nu are inimă-n piept, ci un pietroi necioplit,

altfel de unde atâta insensibilitate la el

față de vorba meșteșugită frumos

care pe iștilalți ne înduioșează până la lacrimi?

Și de unde atâta încăpățănare de a desființa cu o vorbă de duh

pe oricine care încearcă marea cu degetul,
că-i „om de cultură”, că-i „dat cu politica”
ori e un tura-vura care fluieră vânt și ploaie nu-aduce?...
Și de ce se înverșunează până la vomă și nu gustă,
împreună cu toți,

poșirca servită cu frunze de varză,
umorul cam clăpăug al lui Urschi
și cuvântările patriotice după șapte pahare?...
Nu are inimă-n el, și nici merite deosebite nu are,
doar niște ochi care fixează cu necruțare
tot ce-i diform și urât printre noi,
are un creier ca un bisturiu în stare să despice firul
în patru

și doi plămâni care, în loc de aer, trag fără oprire
din pâcla mizeriei, din norii grei ai suferinței care
ne ține,

din cețurile groase ale minciunii și din reziduurile
prostiei,
apoi aruncă afară, tot fără oprire, sacadat,
ca tirul unei baterii de artilerie,
salve de adevăr.

Asupra acestui aspect al creației lui Andrei
Țurcanu s-au aplecat pe îndelete critici precum Ion
Ciocanu (*Poetice salve de adevăr trase de Andrei
Țurcanu*, în: „Dincolo de literă”, Editura Augusta,
2002, pp.150–155) și Theodor Codreanu (*Andrei
Țurcanu – luciditate și tragism*, „Viața Românească”,
2002, nr. 8–9, pp. 220 – 224). Ambii au remarcat
că paradigma adevărului ține la autorul dat de
„o conștiință tragică” (Th. Codreanu). Adevărul
pus în lumină de el stă pe muchia dintre ființare și
nonființare, la limita unor rupturi interioare trăite
cu intensitatea unui destin național fracturat, a unui
„destin întors”. De aceea patosul operei sale este
unul care refuză din start jocul facil, bagatela, meta-
fora comună, efuziunile banale, țintind trăirea totală,
intransigența și combustia absolută. Admirăția sa
este una de adeziune deplină, iar ironia, de obicei,
e corozivă, nimicitoare, fără drept de apel. „Aurea
mediocritas” nu-și are locul în această viziune a atitudinilor
și a simțirii extreme: „O ploaie așteptăm,
o ploaie, să tune/ Ilie proorocul și să ne răzbune/ de
jegul ce-acoperă țara, norocul./ Să zburde, să zburde
în noi inorogul!...// – O ploaie, o ploaie! Să vină pro-
orocul!/ În gură – zăbala, în limbă-i cârciocul./ Din
strane se-înălță cântări cepelege,/ Ilie le-aude și nu
le-nțelege.” Probleme de limbă și alfabet, chestiuni
de educație sau de morală, subiecte ce țin de politi-
ca imediată sau de consecințele ei geopolitice, feno-
mene literare prin care se relevă procese sociale și
istorice, simboluri ale unei țări „vraiste”, toate sunt
văzute și prezentate cu puterea unei arderi interioare
supreme. „Celula suferindă” a neamului, ca să folo-
sim metafora extraordinară din titlul unui eseu al lui

Andrei Țurcanu, și-a găsit în persoana sa o antenă
de recepție perfectă. De altfel, autorul ne oferă un
exemplu viu, excepțional, de funcționare a acestui
„dialog” dintre eul său devenit „cutie de rezonanță”
și datele fundamentale ale ființării noastre. E vorba
de poezia „Claca lui Dumnezeu”, analizată pe larg
de Vladimir Beșleagă (*Andrei Țurcanu: imperativul
tragic al lucidității*, în: Metaliteratură, 2008, nr.1-2,
pp. 44-84), pe care aș vrea s-o citez integral tocmai
prin reprezentativitatea modelului de dialog existențial
caracteristic pentru scrisul acestui autor:

Tatăl meu frate-i mai mult c-un prigor
țipând între maluri de toamnă. Mereu
cu gândul la *Oderul* clocotitor:
– Acolo a fost claca lui Dumnezeu.

Acolo a fost claca lui Dumnezeu.
La Odra, în noapte, sub ploaie de-obuze
țărani din Moldova – fragil minereu –
cu singurul scut – un „mamă-ă-ă” pe buze.

Și râul acela de sânge-nsetat
și tinerii, Doamne, flăcăi de la coase
din moarte pre moarte călcând tremurat
c-un soare în creștet, cu bruma în oase:

Ion, Neculae, Ifrim, Pintilie
Gheorghe, Arion, Dumitru, Andrei
Petre, Grigore, Vasile, Ilie...
Și cumpăna sorții în cuiul de tei.

Memoria, tată, se-mbracă pe trup
cămașă în flăcări. „Oprește-!” –
mă-ndeamnă o lacrimă să-l întrerup.
Dar gura o ia înainte: „Vorbește”.

Tatăl meu frate-i mai mult c-un prigor
priveag pe sub brazde în toamnă. E greu
o viață-ntre maluri să fii zburător.
„Acolo a fost claca lui Dumnezeu...”

Cum bine se poate de observat din acest exem-
plu, patosul publicistic se ridică, prin ardența senti-
mentului și tragismul viziunii, la înălțimea unei atitudinilor
de viață fundamentale cu certe transcendențe
în ontologic. Fie că parcurge, ca un martor lucid și
incoruptibil, „noaptea vrăjitoarelor politiciii moldo-
venești”, fie că face o radiografie a „cobaiului” din
noi („Jumătate-n stea, jumătate-n trup/ jumătate om,
jumătate lup// jumătate somn, jumătate-ndemn/ ju-
mătate pom, jumătate lemn”), fie că analizează atent
și migălos felul cum „salierismul” poate deveni „o
politică literară sau un popor se transformă într-o
mulțime de „captivi ai semianalfabetismului”, scri-
sul lui Andrei Țurcanu se ține constant de o nestră-
mutată linie diriguitoare. Din dedesubturile poeziei,
criticii și jurnalisticii sale literare străbate mereu un
sentiment unic al dreptății și adevărului.